

elemez akkor, amikor még intézményes Theater Studies sincs Magyarországon. Székely György modelljének erős legitimációt tanítványai adhattak volna, ha a színházi szakma megbocsátja korai éveit Németh Antal mellett, ha a könyvtár békéjét a katedra hadszínterére cserélhette volna. A könyvtár legitimációját nem adja más, csak a párbeszéd, csak a tudományos nyilvánosság, csak a nyitott nemzetközi diskurzus. A kiadói kapacitások, a nemzeti történetírás bőséges jelenléte ellenére Székely György tudósi pályája a legzártabb tudománytörténeti korszakra esik a modern Magyarországon.

A 2011-es életmű-beszélgetésből egyetlen, az én generációm s magát a színháztudományt jelentősen érintő mozzanat kimaradt valamikor a kilencvenes évek elejéről, amikor a színháztudomány intézményes működtetéséért már többen, több egyetemen lobbiztak. Végül a Miskolci Bölcsész Egyesület kereste meg Bécsy Tamást, aki az ELTE-n és Pécsen is egyengette a diszciplína útját, és Kerényi Ferencet, az OSZMI akkori igazgatóját, hogy alakítsák ki a tuda-

mány oktatási formáját. S ők mindketten a már hetven fölötti Székely Györgyöt nevezték meg katedrateremtőnek. Gyuri bácsi 2011-es életműinterjújában nem beszél ezekről az évekről, pedig itt dőlt el, s most már tudom, egyfajta székelyes, finom erőszakkal, hogy az elméleti képzésnek része kell legyen a gyakorlati dramaturgia, a rendezés elmélete, s a történész tanárok mellé alkotó színházi embereket kell meghívni. Ebben a formában Székely György két évig vitte a felsőoktatás korai magánszférájában a képzést, majd a vesprémi tanszék megalakulásakor, végül is hetvenhat évesen, abba hagyta az éppen csak újrakezdett tanítást.

Pedig itt találkozott a történetünk. Ültünk Gyuri bácsi arnyas, meleg belbudai könyvtár-nappalijában, remek erős kávét hozott nekem, tanársegédjének ki nevezett kezdő kollégájának, s a színháztörténeti oktatás szükségszerű kronologikusságáról érvelt, én meg ellene bátran. Közben telefonon keresték, elnézést, halló, szemét könny futotta el. Megkésztetett kondoleáló emlékeztette felesége halálára.

Így, és csak így fontosak a dolgok.

Szántó Judit

Búcsú Gyuritól

Világomnak egymás után hullanak ki az eresztékei. Ezekben a napokban az egyik legrégebbi és legstabilabb hagyott el: dr. Székely György. Gyuri. Igaz, szokásos tapintatával és szívósságával sokáig ringatott abban az illúzióban, hogy örök életű. Köszöntöttem az ünnepi külsőségek között megrendezett nyolcvanötödik, majd a kilencvenedik születésnapján, és lassan már formálódtak bennem a kilencvenötödik születésnaphoz illő mondatok. Hát nem fognak elhangzani.

Egyel kevesebbet: kilencvennégy évet ért meg. A drámáknak, amelyeket együtt éltünk meg, s amelyek akkor létfontosságúaknak érződtek, már korábban elfogytak a tanúi. Mostantól már csak maroknyian, akkori középkorúak vagy fiatalok, őrizgetjük az emlékfoszlányokat.

Kezdődött mindez 1957-ben, amikor ösztöndíjas gyakornokként a Hont Ferenc által akkor nemrég gründolt Színház- és Filmtudományi Intézet úgynevezett Tudományos Osztályához kerültem, amely a Király és Kertész utcák sarkán volt, egy kétszobás üzlethelyiségben. (Ma Paganini zenebölt.) A még negyven alatti Gyuri volt a főnöke az ötfőnyi remek kis csapatnak. (Háta mögött egy súlyos válsággal, amelynek háttere máig homályos: tizensok, a gyakorlati színházban töltött év, számos rendezés, főrendezői és színházigazgatói stállumok után 1957-ben hirtelen átnyergelt

Szántó Judit és Székely György (1963)

az elméletre.) Ekkor híresült el az egész hivatali pályafutását végigkísérő mondásról. Mivel az Intézetben, a groteszk fizetések miatt, a munkaidő egy részében a legtöbben maszekoltunk, ki, amit tudott: gépelt, fordított, lektorált, kutatott stb., várható volt, hogy valamikor Gyuri megjelenik a hátunk mögött, és csendesen, finoman, picit talán ironikusan megkérdi: „Mi szépet tetszik csinálni?” A lebukásnak soha nem volt következménye, legföljebb az, amit a bűnös maga vont le magának.

Már akkor, 1957-ben az Intézet egyik büszkesége és a Tudományos Osztály legfőbb tevékenysége a Gyuri által megtervezett és megvalósított dokumentáció volt: kristálytisztán áttekinthető és egyre gazdagodó dossziék és borítékok rendszere. A klasszikusok rögtön dossziét kaptak, az új szerzőkről tudósító első – magyar-

országi és külföldi – hírek, cikkek, kritikák, illetve a házi készítésű szinopszisok borítékba kerültek, amely addig vastagodott, míg dossziéra érett. (Hasonló rendszer fogadta be az egyes országok, városok, jelentős színházak, illetve színházi személyiségek anyagát.) Hontnak kedves játéka volt, hogy az Intézetbe látogató külföldi vendégekkel egy tetszés szerinti szerzőt mondatott, s mi azok legnagyobb ámulatára vettük elő akár a legobskúrusabb alkotó borítékját, esetleg dossziéját. Mondhatni: valamilyen szinten mindenkiről és mindenről tudtunk. Magam néhány hónapig segédmunkákat végeztem; '57 novemberében bízott meg Gyuri életem első dossziéjával, a klasszikus Osztrovszkij máris tiszteletre méltó anyagának rendezésével (az íróról szóló cikkek, tanulmányok, illetve az egyes drámák s azon belül országok szerint). Voltam rá olyan büszke, mint jóval később a Jászai-díjra.

Miután a mi részlegünk is átköltözött a Krisztina körútra, Gyuri, immár a jelenkori osztály s egyszerűen a tudományos kabinet vezetőjeként, végtelenül sok mindent csinált, szervezett, kezdeményezett, s persze írt és alkotott rengeteget, fantasztikus kitartással és munkabírással, de a dokumentáció mindig szívügye maradt – amíg lehetett. A nyolcvanas években ugyanis brutálisan szétverték – egy számítógépes adatfelvétel javára. Gépesíteni kellett a kézművesmunkát. De hát nem kézművesmesterség-e maga a színház is? Rendezők, dramaturgok, tervezők, színészek ültek nálunk órákig, olykor napokig, főiskolásoktól a Kossuth-díjasokig, dossziékba temetkezve, őket hívom tanúnak.

Én harsányan, lobogva, olykor már hisztisen küzdöttem immár osztályvezetőként a reform ellen. Gyuri, akkor már nyugdíjas munkatársként, megsebzetten szekundált. Ő csendes, én látványosabb mártírja voltam a dokumentációnak: kényszernyugdíjazás fenyegetett. Egy másik nekrológban, világom egy másik főszereplőjét búcsúztatva, már megírtam: ő, Csabai Mari mentett meg.

Ő, korai nyugdíjazásoknak ez a lélekölő s napjainkig virágzó hagyománya: szellemi erejük teljében lévő emberek durva, lefokozó, megalázó kitaszítása... Hont Ferenc követett el hibákat (a benne lobogó tűz nem mindig ott teletgett, ahol szükségessé lett volna) – de hogy 1969-es kényszernyugdíjazásakor az általa alapított intézményből is kitiltsák, nem érdemelte meg. Persze bele kellett nyugodni, és ha a király meghalt, kéznél volt walesi herceggént a helyettese, s egyre inkább az Intézet tényleges irányítója: Székely György, aki akkor Amerikában volt egyetemi vendégprofesszor. Sürgősen hazahívták, s ő lemondta az újabb tanévre szóló meghívást. Megjött. Más neveztek ki. Azt a fejest, aki egy minisztériumi konfliktusban a rövidebbet húzta. Hadd parkoljon a nyugdíjig hátralévő néhány éven át a Krisztina körúton.

A munkatársak le voltak taglózva. Azt is rebesgették: Aczél György nem kedvelte a mi Gyurinkat. Németh Antal felfedezettjére és bizalmas munkatársára, egykori – rossz időben rossz helyre küldött – berlini ösztöndíjasra pikkelt benne.

És ezután a „-tudományi” rangtól megfosztott Színházi Intézet végső soron ebek harmincadjára került. Kompetensebbeket váltottak inkompetensek, józan ésszel fel nem fogható gyakorisággal; a sok heterogén

személyiség megegyezett abban, hogy egyiknek sem telt idejéből átgondolt koncepció kidolgozására, hogy a megvalósításról szó se essék. Fogycsökkenés létszámában sirattuk hosszú éveken át az elszalasztott nagy lehetőséget: mivé fejlődhetett volna a kallódó intézmény Székely György vezetése alatt... Azt hiszem, naivitás, de jólesik hinni: talán még ma is intakt lenne.

Ő maga már elmúlt kilencven, és még mindig bejárt a Krisztina körútra. Immár csak „maszekolt”: színháztudományi életművéhez kutatott, azt építgette, kötetet kötet után. (Ezzel az életművel itt nem foglalkozhatok; bízom benne, hogy hamarosan, komoly kutatómunka után, megteszik mások.) Micsoda öröm volt felfedezni őt a könyvtárban, az olvasóteremben! Bármi kor kész volt egy kis szakmázásra, véleménynyit mondott – szerényen, tartózkodón – a divatos színházi trendekről, kíváncsi volt a mások munkájára, annak, aki kérte, tanácsot adott.

Van egy ösztönös sejtésem: jellemének alakulásába erőteljesen beleszólt, hogy református lelkész volt az édesapja. Soha nem láttam kitörni; soha nem hallottam se kiabálni, se hahotázni. Komoly volt, csendes, legfeljebb mosolygós. Tartózkodó és fegyelmezett. Senkinek a magánéletébe nem óhajtott belekeveredni; a sajtójában pedig nem voltak titkok. Amikor megismertem, íróasztalán nagy, bekeretezett fénykép ábrázolta imádott feleségét, Rozikát, azaz Deák Rózsa színésznőt, később vígszínházi segédrendezőt, Miller Lujza szerepében. Több évtizedes házasság után, viszonylag fiatalon, Rozika elhalt mellőle. Gyuri nemigen beszélt róla, nem láttuk könnyét. A maga módján gyászolta: makulátlan aglegényéletet rendezett be magának, mindhalálig társtalan maradt.

Azt hiszem, végső soron áldott élete volt. Magasabb csúcsokra is juthatott volna (ezzel nyilván maga is tisztában volt); nem így alakult. Viszont egész hosszú életében azzal foglalkozhatott, amit szeretett (mondhatom-e vele kapcsolatban, hogy „szenvédélyesen”?), amit hivatásának vallott. Megállás nélkül dolgozott: *nulla dies sine linea*. Munkaerkölcs tekintetében makacs, már-már purista elveket követett, mint ahogy életformájában is puritán volt. Megbecsülés, tekintély, rokonszenv övezte, volt néhány komoly baráti kapcsolat is. Anyagi gondjai nem voltak. Élete vége felé még Érdemes művész is lett, ami az ő szakterületén ritkaságszámba megy. *Ars longa, vita brevis* – tartja a mondás. Az ő művészete valóban hosszú volt, de hosszú életet is kapott hozzá. (Bár nyilván maradtak be nem teljesült tervei is.) Még a külsejével is szerencséje volt: aggastyán létére vonásai nem mosódtak az általános öregség képévé, bibliai korában is a régi Gyurit őrizte arca, mozgása, mimikája, de még beszédjében s annak ritmusában is pontos volt, szelíd, kiegyensúlyozott. A halált neki sem adták könnyen; de a fegyelmezetten viselt szenvedés nem nyúlt túlságosan hosszúra.

A maga nemében páratlan személyiség volt. Magunknak tennénk jót vele mindannyian, ha megőriznénk, s amiben lehet, követnénk példáját.

S ha az Intézetben termet, stúdiót neveznének el róla? Vagy kifüggesztenék az arcképét? Senki nem öntené le a vörös festékkel. Jó lenne aurájában élni, dolgozni.